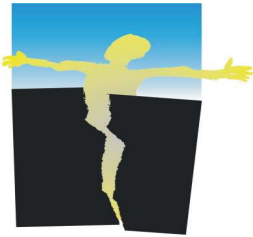

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 40 • Septembar 2009.

Sandžak: Neumitna radikalizacija

Sandžak, deo Srbije na tromedi sa Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom, gde živi najveći broj bošnjačke manjine u Srbiji, više od dve decenije je na udaru državne represivne politike koja je imala za cilj minimiziranje te manjine. Odnos prema islamu i Muslimanima u Jugoslaviji počeo je da se zaoštava i dobija neprijateljski przvuk još osamdesetih godina, kada srpska elita pokreće kampanju protiv Muslimana i iznosi tezu o „islamskom fundamentalizmu koji pretili da uništi Jugoslaviju“. To je bila priprema za genocid u BiH, čije su posledice osetili i Bošnjaci u Sandžaku. Odnos prema muslimanima nije se suštinski promenio, ali se pod pritiskom evropskih organizacija kao što su Savet Evrope, OEBS i EU, država uzdržava od otvorene represije. Međutim, država sada primenjuje druge metode kao što su kriminalizacija pojedinaca ili grupa (vehabije), ali pre svega kroz konstantno podrivanje Islamske zajednice kao jedine institucije koju Bošnjaci imaju, inače od ključnog značaja za njihov identitet.

Značaj Islamske zajednice za Bošnjake je izraz potrebe za religijom koja doprinosi jačanju vlastitog identiteta i doprinosi integraciji društva. Potreba za jačanjem identiteta je razumljiva i kao odgovor na dugogodišnju diskriminaciju i nevidljivost, te policijski teror, otmice i likvidacije tokom rata u Bosni i Hercegovini. Islamska zajednica je takođe, ključna identitetska matrica za bošnjačku zajednicu u odsustvu drugih institucija. Zbog toga je

i bila na udaru Beograda i beogradskih „službi“, sve s ciljem da se temeljno destabilizuje. To je dovelo do cepanja Islamske zajednice i stvaranje tenzije unutar bošnjačke zajednice što može, ako zatreba, da se brzo pretvori u kriznu tačku.

Bošnjačka nacionalna manjina u Sandžaku već duže vreme je u žiži javnosti zbog tzv. sukoba u Islamskoj zajednici, ali i ruvaliteta dve lokalne političke partije, odnosno njihovih lidera Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića. To je impliciralo i sukob na liniji Ministarstva vera i Islamske zajednice u Srbiji na čelu sa Muamerom Zukorlićem.

Nakon podele Islamske zajednice u Sandžaku 2007. godine (Zukorlić, Zilkić)¹ i incidenata između dve vodeće bošnjačke partije – Stranke demokratske akcije (SDA) i Sandžačke demokratske partija (SDP) situacija u ovom regionu postala je zapaljiva i nepredvidiva. Mešihat Islamske zajednice u Srbiji na čelu sa Muamerom Zukorlićem, stao je na stranu Rasima Ljajića.

Moamer Zukorlić i Adem Zilkić

¹ Zukorlić je okrenut Sarajevu koje priznaje za duhovni center muslimana na prostoru bivšer Jugoslavije, dok se Zilkić zalaže za autonomnost Islamske zajednice u Srbiji u odnosu na Sarajevo.

Nakon burnih događaja tokom maja i juna, dva ministra su, uz posredova-nje šefova diplomatije Srbije, Vuka Jeremića i Turske, Ahmeta Davutoglua, 24. jula 2009 uspostavili primirje.

Poseta reis-ul-uleme Mustafe Cerića

Događaji koji su prethodili pomirenju dva lidera, u Sandžaku su iskristalisali probleme ovog regiona. Reč je o poseti vrhovnog poglavara muslimana u BiH reis-ul-uleme Mustafe Cerića i sprečavanje vlasti da održi skup u Tutinu gde bi Cerić govorio na glavnom gradskom trgu, kao i razmena oštrih optužbi između Ministarstva vera i IZ u Srbiji.

Reis-ul-ulema Mustafa Cerić

Poseta Mustafe Cerica bila je povod da se poglavar Islamske zajednice Srbije, muftija Adem Zilkić, inače bez veće podrške u Sandžaku ali s podrškom Beograda, pismom obrati Rijasetu IZ u BiH u kojem najoštrije osuđuje najavu dolaska bosanskog reisa Mustafe Cerića. Zbog toga, kako se ističe, što je “doprineo produbljivanju podela u Islamskoj zajednici, a naročito među sandžačkim Bošnjacima”. Njegov boravak, kaže se dalje, nije poželjan u Sandžaku, jer “nije u interesu mira među vernicima”.² Vlada Republike Srbije samo se nadovezala na ovo pismo sličnom izjavom ministra vera Bogoljuba Šijakovića, ali i odlukom

² http://www.danas.rs/vesti/drustvo/mustafa_ceric_nepozeljan_u_sandzaku.55.html?news_id=160856

Zilkić je takođe zatražio od države da uhapsi Zukorlića i da zabrani „bilo kakav skup i obraćanje na otvorenom prilikom dolaska Cerića“.

lokalne vlasti u Tutinu koja je zabranila najavljeni skup.

Poglavar IZ u BiH reis Cerić je prilikom svoje posete Sandžaku istakao da je „Sarajevo duhovni centar svih Bošnjaka“³. Cerić je takođe ukazao na kršenja prava muslimana, što je Ministarstvo vera ocenilo kao „neosnovane i drske“. Zukorlić je istako alarmantne činjenice koje govore o diskriminaciji Bošnjaka – u lokalnoj policiji je zaposleno je oko 80 odsto građana srpske nacionalnosti i to u gradovima gde ima više od 85 odsto Bošnjaka. Slična je situacija i u sudstvu i drugim državnim institucijama.

Deklaracija o ljudskim i verskim pravima Bošnjaka u Srbiji

U skladu sa iznetim podacima o kršenju ljudskih i verskih prava Bošnjaka, usvojena je *Deklaracija o ljudskim i verskim pravima Bošnjaka u Srbiji* 4. jula 2007. Podršku su, međutim, uskratile obe političke stranke, i SDP i SDA. U Deklaraciji se, između ostalog, zahteva “od bošnjačkih predstavnika u Parlamentu i Vladi Republike Srbije neprihvatanje daljeg administrativnog rasparčavanja regije Sandžak”. Ovo pitanje je od izuzetnog značaja za razvoj Sandžaka, jer je podeljen na dve administrativne jedinice koje su vezane za dva različita regiona. Ideja je bila da se onemogući da Bošnjaci postanu etnička većina u Sandžaku. Zato je za Bošnjake važno kako će se odvijati najavljeni proces regionalizacije Srbije i da li će, kada bude okončan, omogućiti da svih 6 gradova koji čine oblast srbijanskog dela Sandžaka budu zajedno kao jedna regionalna celina. Branko Ružić, predsednik Izvršnog odbora Socijalističke partije Srbije je poručio da neće biti etničkih regiona: “Oni koji se tome nadaju, grdno su se prevarili. Svi građani Srbije imaju ravnopravan status, ali niko ne treba da očekuje da će zbog toga što je nacionalna manjina moći da napravi etnički homogen region”.

Dejan Jovanović, državni sekretar u Ministarstvu ekonomije, poručio je da će Vlada Srbije uredbom tačno precizirati koje opštine će pripasti kom regionu: “Zavod za statistiku će na osnovu stručnih kriterijuma sačiniti predlog. To

³ *Danas*, 19. maj 2009.

su kvantitativni kriterijumi koji se odnose na broj stanovnika i kvalitativni koji se tiču razvijenosti neke opštine. U svakom slučaju, takvi kriterijumi koriste se i u Evropskoj uniji”.⁴

Specijalna izvestiteljka UN za slobodu veroispovesti Asma Jahangir⁵ ocenila je da Srbija mora još da radi na ostvarivanju slobode veroispovesti. Prilikom posete Srbiji posetila je nekoliko višenacionalnih područja gde je, kako je rekla, stekla i pozitivne, ali i negativne utiske. „Svesna sam bolne prošlosti regiona i patnje kroz koje su građani Srbije i drugi ljudi u regionu prošli tokom sukoba i ratova. Znam i da su, nažalost, i verska ubeđenja doprinela tim konfliktima. Na sreću, čini se da se Srbija opredelila za demokratske procese i da će u okviru tih procesa jednu od ključnih uloga imati unapređenje slobode veroispovesti”.⁶

Asma Jahangir

Iznošenje tvrdnji o kršenju ljudskih prava muslimana u Srbiji, Darko Tanasković, poznati beogradski islamolog i član svojevremene Komisije za istinu Vojislava Koštunice, tumači kao “sračunato podgrevanje kampanje o navodnom kršenju prava muslimana u Srbiji”, što, smatra on, “ne može bitnije uticati na političko opredeljivanje muslimanskih država, premda će neke sporadične nepovoljne efekte sigurno imati. Teško je zamisliti da to može biti u stvarnom interesu muslimana koji žive u Srbiji, ali

⁴ *Večernje novosti*, 16. jul 2009.

⁵ Na poziv Vlade Srbije boravila je u Srbiji u aprilu 2009.

⁶ *Borba*, 5. maj 2009.

ovdašnji protagonisti radikalizacije i internacionalizacije ‘muslimanskog pitanja’ očigledno rezonuju u skladu s poznatom devizom „što gore, to bolje“.

Darko Tanasković

Reakcije na Ceričevu posetu

Adem Zilkić je posetu bosanskohercegovačkog reisa ul uleme stavio u kontekst Ceričeve ambicije da uz pomoć Zukorlića postane muftija evropski, što bi Zukorlića promovisalo u muftiju za ceo Balkan. Takođe, ističe da Islamska zajednica u Srbiji nije autonomna već je ogranak zajednice iz BiH, što po njemu, „Albance u Srbiji i ostale muslimane (koji nisu Bošnjaci), prinuđuje da se vežu nacionalnim principom za Sarajevo”.⁷ Na ove optužbe nadovezao se i ministarstvo vera Republike Srbije. U svom saopštenju optužili su Cerića da je „podržavao i secesiju Kosova i Metohije“, te da javnost, stoga, „opravdano postavlja pitanje da li reis Cerić preti Republici Srbiji ratnim obračunom po bosanskom ili kosovskom scenariju”.⁸ Nisu izostale reakcije opozicionih partija i nacionalističkih krugova – u čemu je ključnu ulogu imao Darko Tanasković.

Tanasković je ocenio da je Ceričeva poseta bila potrebna muftiji Muameru Zukorliću kako bi Beogradu, ali i muslimanima koji u Srbiji ne priznaju njegovo vođstvo, uputio poruke „eminentno političke i primetno manje taktički formulisane od reisovih”.⁹ Tanasković inače smatra da je islam religija koja nije spremna na

⁷ 7. maj 2009. www.novosti.rs

⁸ “Stav Ministarstva vera povodom izjava Mustafe Cerića”, 22. maj 2009.

⁹ 24. septembar 2009.

www.sandzaknews.com

kompromise, za razliku od hrišćanstva, te da je pravi dijalog između hrišćana i muslimana praktično nemoguć, upravo zbog toga što jedna strana, kroz istoriju, pristaje na kompromise, dok druga ne odustaje od rigidnog stava. Posetu turskog ministra spoljnih poslova ne tumači kao pozitivnu jer interesi Turske na Balkanu nisu baš u saglasnosti sa našim interesima: "Možemo se podsetiti da je Turska među prvima priznala Kosovo". Što se tiče prava muslimana, smatra da, ne samo da se ona ne krše već da prema muslimanima, odnosno Bošnjacima u Srbiji, postoji „samo pozitivna diskriminacija, u smislu primene najviših standarda poštovanja svih njihovih manjinskih prava”.¹⁰

Cerićevu delatnost Tanasković ocenjuje sledećim rečima: "Čudilo bi me, da bi politički umešan kombinator, kakav je Cerić, mogao sebi da dozvoli da upravo u trenutku kad pokušava da što čvršće veže svoj čamac uz američki brod, otvoreno podrži vehabije u BiH. Šta bi mu rekli, na primer, jevrejski i američki učesnici nedavnog skupa u Parizu, posvećenog negovanju sećanja na holokaust, gde je bio specijalni gost i po ko zna koji put propagandno kapitalizovao srebreničku nesreću?"¹¹

U dnevnim listovima su dominirale huškačke poruke i naslovi: "Gost iz Bosne svađa Muslimane"¹², "Tutin na buretu baruta"¹³, "Ratni huškači"¹⁴, "Cerić širi versku mržnju"¹⁵, i sl.

List *Kurir* je 27. maja objavio tekst pod naslovom "Bure baruta" u kome navodi procene bezbednosnih stručnjaka i BIA: "Bezbednosni stručnjaci ocenjuju da nam pretila opasnost od pripadnika radikalnog islamističkog pokreta koji vrbuju mlade muslimane za samoubilačke akcije, a koji su posebno stacionirani u Sandžaku. Direktor BIA Saša Vukadinović prilikom predstavljanja godišnjeg izveštaja BIA primetio je

¹⁰ <http://www.nspm.rs/crkva-i-politika/ceric-dijeli-muslimane.html>

¹¹ Ibid.

¹² *Glas javnosti*, 12. maj 2009.

¹³ *Glas javnosti*, 17. maj 2009.

¹⁴ *Kurir*, 21. maj 2009.

¹⁵ *Glas javnosti*, 21. maj 2009.

blisku saradnju islamističkih pokreta u Sandžaku".¹⁶

Saša Vukadinović

Predsednik skupštinskog odbora za bezbednost Dragan Todorović (poslanik Srpske radikalne stranke) je ocenio da se na osnovu izveštaja BIA „može zaključiti da oni znaju šta se sve tamo dešava. Neki događaji, za koje pretpostavljam da će se desiti, izvan su kontrole BIA, jer mi više nemamo službe koje se bave zaštitom države. One su od 2001. potpuno razorene. Raška oblast može biti poprište nemilih događaja i mislim da će se to desiti pod dirigentskom palicom SAD i EU". DSS je izjavila da u Sandžaku, naročito posle izjava Muamera Zukorlića, može doći do radikalizacije situacije: "Očigledno je da se oni više bave politikom nego verom. Država mora odlučno da reaguje ukoliko uvidi opasnost od sukoba".¹⁷

Neumitna radikalizacija Sandžaka

Muamer Zukorlić, lider IZ u Srbiji, istakao je i da "nema nikakve dileme da će se situacija u Sandžaku radikalizovati"¹⁸. *Glas islama* je takođe izvestio o postojanju "specijalnog rata" sa Ministrastvom vera i o potrebi "nacionalnog otpora" u Sandžaku. U Mešihatu IZ u Srbiji navode: "U situaciji kada zvanične vlasti ne poštuju Ustav sopstvene države koji nam garantuje ravnopravnost, ne poštuju Zakon o crkvama i vjerskim zajednicama, ili ga pak selektivno primjenjuju, u trenutku kad na hiljade bošnjačkih mladića i djevojaka čeka posao na biroima rada, kada krivci za zločine u Štrpcima i Sjeverinu još uvijek nisu kažnjeni, kada

¹⁶ *Kurir*, 27. maj 2009.

¹⁷ Borko Ilić, *Kurir*, 27. maj 2009.

¹⁸ *Politika*, 25. maj 2009.

pod formom tzv. statističke regionalizacije treba da dođe do još jednog cijepanja regije Sandžak i u trenutku kada aktuelni bošnjački političari za to i ne mare, kao logično, da ne kažemo spasonosno, nameće se rješenje formiranja Političkog savjeta Glavnog muftije koji bi prije svega savjetodavno, logističko-lobistički, ali i vrlo konkretno i praktično pomogao u borbi protiv diskriminacije nad Bošnjacima, ali i u internacionalizaciji ovog pitanja”¹⁹.

Beogradski muftija Muhamed Jusufspahić

Odluku o formiranju političkog saveta mnogi su ocenili kao političke ambicije muftije i kao izazivanje sukoba. Beogradski muftija Muhamed Jusufspahić, izjavio je da “muslimane Srbije objedinjuje i islam i Srbija. Muslimani ne smeju da idu protiv Srbije”.²⁰ Esad Džudžević (Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka), pak, smatra da je neprimereno baviti se politikom ako ste verski poglavar.

Esad Džudžević

¹⁹ <http://www.islamskazajednica.org>

²⁰ *Pravda*, „Izdali nas Ugljanin i Ljajić“, 9 septembar 2009

Žestoke optužbe između političkih i verskih lidera i namerno zanemarivanje ovog područja od strane aktuelne vlasti dovelo je do internacionalizacije bošnjačkog pitanja u Sandžaku. Osim toga, radikalizacija situacije u Bosni I Hercegovini neminovno će se odraziti i na prilike u Sandžaku i na odnos države prema Bošnjacima u Srbiji. Prisustvo i interes brojnih međunarodnih organizacija (OEBS, Savet Evrope, EU, međunarodne i lokalne nevladine organizacije, te ambasade) jasno ukazuje da je međunarodne zajednice svesna mogućnosti eskalacije nasilja i dalje radikalizacije.

U istovremeno duboko povezanom i duboko podeljenom svetu, religija ima veoma važnu ulogu, uključujući i njenu komunikativnu dimenziju, koja treba da sadrži spremnost za dijalog. Temelj za dijalog bi bila univerzalna ljudska prava, poštovanje ljudskog dostojanstva svakog pojedinca, tolerancija i poštovanje razlika, suošćanje i ljudska solidarnost – to su važne poruke koje su ukorenjene u svakoj religiji. Taj dijalog u Srbiji još nije ni počeo, ali nije ni puno odmakao u drugim državama u regionu.

Opstajavanje na velikodržavnom projektu odložilo je proces konsolidacije Srbije kao države, odnosno proces nation-buildinga, što je još u toku. To znači da je i njen identitet još u procesu nastajanja. Srpska elita se i u postoktobarskoj (2000) fazi angažovala na stvaranju etničke države što je isključilo sve manjine, pa i Bošnjačku. Međutim, još uvek treba insistirati da se taj proces, dijalog i debata otvore i za druge.